Entra la crisi i l'oportunitat. La dissolució del règim de 1978 i les noves formes de la política

Emmanuel Rodríguez López, Observatorio metropolitano

Traducció: Joaquin Martínez Ortiz

El 15M: la crisi econòmica es converteix en crisi política

A la vesprada del 16 de maig de 2011, primer centenars, després desenes de milers de persones, es van arremolinar al voltant de la madrilenya Puerta del Sol. Protestaven contra la repressió del govern. Després d'una impactant manifestació convocada el dia anterior per una plataforma amb un nom que es pronuncia com un crit, *Democràcia Real ja!*, unes poques desenes de joves havien intentat acampar al centre de la plaça. La consigna: «Com a Tahirir!» Després de l'intent del dia anterior, aquesta nit van ser diversos centenars, no hi va haver desallotjament. En els dies següents, concentracions més o menys similars van acabar en la constitució de més de 200 campaments en altres tantes poblacions espanyoles.

El moviment 15M, conegut internacionalment com els «indignats», va tenir la virtut d'adaptar les formes de la insurrecció pacífica de països com Egipte i Tunísia al context de la riba nord de la Mediterrània. En poques setmanes, el seu impacte es va deixar sentir a Grècia amb els *aganaktisménoi* de Plaça Syntagma, així com a Portugal, Itàlia i algunes ciutats franceses. Van ser, entre molts altres, grups d'estudiants i joves professionals espanyols emigrats a Nova York els que en principi van animar *l'Occupy Wall Street*. Com esdeveniment, irrupció excepcional, el 15M va revelar la posició de la baula espanyol en el cicle de mobilització global que es va iniciar el 2011 gairebé a immediata resposta al tancament de la solució keynesiana a la crisi europea i a la imposició de les polítiques d'austeritat. En clau domèstica, el 15M va ser el punt d'inflexió en la descomposició interna del règim polític espanyol.

Convertit en *parteaguas* en la història recent del país, el moviment dels indignats es va estendre durant mesos amb ocupacions de places, enormes manifestacions i accions contra la classe política, donant començament a un cicle de mobilització sense precedents des d'almenys els anys setanta. Els punts calents estaven relacionats amb els efectes del model de creixement i amb les polítiques

Licencia Creative Commons Reconocimiento-No comercial-Compartir igual

d'austeritat: el moviment contra els desnonaments per les execucions hipotecàries i les «marees» en defensa de l'educació i la sanitat públiques. Però l'increment de les mobilitzacions va tenir també un altre efecte interessant; va escalar ràpidament els nivells de la interlocució política, per trobar-se amb els poders que realment operaven sobre el país. Sense la protecció del BCE i lligat per la creixent exposició del deute públic als atacs dels operadors financers, al setembre de 2011, el govern espanyol va acceptar finalment reformar l'article 135 de la Constitució. El pagament del deute s'havia elevat, per exigència alemanya, al rang de màxima prescripció legal.

Certament, des de l'any anterior, el govern espanyol s'havia vist cada vegada sotmés a la intervenció de la Comunitat Europea. Tot i que els instruments de control no eren directes com en els rescats de Grècia, Portugal o Irlanda, ni havien recorregut a l'expedient d'un govern tecnòcrata com a Itàlia, aquesta intervenció es va exercir d'una manera constant, creixent i eficaç. Els mitjans van ser fonamentalment dos. El primer es va concentrar a fixar els límits al dèficit públic de forma correlativa a la pressió sobre els costos del deute públic en el mercat secundari. Aquests límits van servir també per pautar les reformes que havia d'aplicar el govern espanyol. Empés per aquesta doble pressió, la posició del govern es va anar desplaçant a fi de negociar els dos capítols d'una manera en què l'augment dels sostres de dèficit només es podia compensar amb la programació d'una sèrie de reformes estructurals que afectaven gairebé tots els aspectes de la regulació estatal. Des de 2010 es va reformar així el sistema de pensions augmentat l'edat de jubilació, es va reduir la protecció laboral en relació a la desocupació i l'acomiadament i es van elevar els nivells de precarietat dels treballadors amb figures contractuals més flexibles, alhora que s'ordenaven forts increments dels impostos indirectes.

L'altre mecanisme, més opac, està relacionat amb la intervenció sobre el bigarrat sector financer espanyol. En aquest cas, l'instrument ha passat per la intervenció directa de la Unió Europea sobre la indústria bancària. El mecanisme va quedar definitivament tancat amb la signatura del *Memorandum of Understanding* durant l'estiu 2012. Aquest acord va establir els criteris d'avaluació sobre la viabilitat de les entitats financeres espanyoles, particularment les caixes d'estalvi, alhora que estipulava les condicions de l'ajuda europea. El document va donar llum verda a la creació d'un gegantí «banc dolent» amb aval públic, la Societat de Gestió d'Actius Procedents de la Reestructuració Bancària (SAREB). I aquesta va quedar encarregada d'absorbir els immobles, sòl i préstecs resultants de la inflació dels

Licencia Creative Commons Reconocimiento-No comercial-Compartir igual

preus immobiliaris en el balanç dels bancs amb més problemes de solvència. La descàrrega dels actius immobiliaris ha convertit la SAREB en la major immobiliària del continent, acumulant un enorme estoc d'habitatges, promocions a mig acabar i sòl urbanitzable, que òbviament no servirà per pal·liar el greu dèficit d'habitatge públic del país, així com tampoc els problemes del mig milió de famílies desnonades des que comencés la crisi. De fet, la reestructuració bancària no només s'ha produït en profit dels grans bancs i asseguradores espanyoles que participen la societat fins a un 49%, sinó en una clara línia de continuïtat amb el que constitueix el nucli de l'especialització econòmica del país. L'estoc d'actius en mans de la SAREB ha estat concebut com la primera borsa de valors per al proper cicle immobiliari financer. La venda dels paquets «sanejats» a grans operadors financers apunta al que podria ser el perfil dels operadors immobiliaris en un futur.

Encara que de moment resulte una mica més que dubtós que es puga rellançar una bombolla immobiliària amb l'abast i l'escala de la precedent, la doble pinça del rescat bancari i de la pressió sobre el deute públic espanyol, ha imposat al govern, segons el guió previst, una contínua i obligada política d'austeritat. La fallida fiscal lligada a la retallada de la despesa pública ha produït una de les gràfiques més depriments i característiques de la política econòmica al continent. El deute ha funcionat en aquest terreny com un gendarme més eficaç que qualsevol força militar. Des de 2012, la principal partida de despesa de l'Estat correspon al pagament del deute públic; aquest ha escalat posicions fins a sumar 40.000 milions en pagaments directes en 2013, una xifra similar a gairebé el 4% del PIB espanyol, i tres vegades major a la de 2007. La part més sensible de les retallades no s'ha produït, però, a càrrec de l'Estat central, com de les Comunitats Autònomes i els Ajuntaments. En massa ocasions, aquests últims, extremadament dependents dels ingressos fiscals lligats a la construcció i el valor patrimonial, així com d'unes transferències més aviat parques per part de l'Estat i les Comunitats, han entrat en una situació de fallida tècnica. Per tal d'evitar el que podria ser un veritable col·lapse d'aquest nivell institucional, el govern ha preparat una reforma de les administracions locals que limita la seua autonomia i les sotmet de forma encara més estreta als nivells administratius superiors.

Encara més sensible és fins i tot la situació de les Comunitats Autònomes en tant que d'aquestes depenen les principals partides de la despesa social: l'educació, la sanitat i els serveis socials. De fet, entre 2009 i 2013 la despesa autonòmica en educació s'ha reduït en un 12%, al mateix temps que ho feia en un 9% el dedicat a la protecció de la salut. Per contra, durant el mateix període, els pagaments del

Licencia Creative Commons Reconocimiento-No comercial-Compartir igual

deute de les administracions regionals es van multiplicar per tres, fins a sumar prop de 20.000 milions (un 2% afegit del PIB) en l'últim any. Sense arribar a la caòtica situació de Grècia, les retallades repercutides sobre les comunitats, han portat al tancament de serveis mèdics, carreres universitàries, aules de suport a l'estudi, centres cívics, instal·lacions esportives, alhora que la situació de massificació i la penúria de mitjans conduïa a un ràpid i patent deteriorament dels serveis públics. De la mateixa manera, la crisi de les hisendes regionals s'ha emportat per davant a bona part del teixit empresarial que depenia de les administracions públiques. Els impagaments recurrents al sector farmacèutic, petites constructores i empreses proveïdores de tot tipus han generat, a més de fallides en cadena, un creixent descontent en sectors socials insospitats. En termes que s'aproximen als de la «doctrina del xoc», l'estrangulament financer no ha impedit mantenir el programa de privatitzacions i d'externalitzacions d'hospitals, laboratoris mèdics, serveis socials i empreses públiques.

Potser d'aquí a un temps, el *diktat* d'austeritat de 2010 es considere com un error fatal de Frankfurt i Brussel·les. El que sembla clar és que per a la democràcia espanyola ha suposat una pressió excessiva. Els seus pilars més sòlids estan ara en qüestió. L'ocupació de les places a partir del 15 de maig de 2011 va ser singularment creativa a l'hora de condensar el descontentament en fórmules que després s'han repetit sense descans: «No ens representen», «Ho anomenen democràcia i no ho és», «PPSOE la mateixa merda és ». Potser la imatge més representativa d'aquest nou cicle de protesta haja vingut donada pels bloquejos massius als desnonaments d'habitatge així com els «escraches» (assenyalaments públics) als polítics responsables, gairebé sempre acompanyats dels crits de denúncia contra el rescat bancari.

Però a més de la pressió social, convé no oblidar també que la fallida dels consensos i del sistema de partits té una important dimensió de desgast intern. La crisi finalment ha trencat la cohesió interna de les elits. L'escalada d'escàndols de corrupció i de causes interposades contra polítics no ha estat només el resultat d'una major intolerància de la població o d'una magistratura més atenta al bon funcionament de la cosa pública. Ha estat conseqüència més de la descomposició a marxes forçades de les trames clientelars que, especialment en l'àmbit local, han sostingut el particular model de creixement de base immobiliària; un sistema que en l'argot polític espanyol ha rebut tradicionalment el nom de *caciquisme*.

L'escalada d'escàndols de corrupció va començar, de fet, abans de la crisi. Llavors es tractava principalment de casos lligats a l'especulació immobiliària a

Licencia Creative Commons Reconocimiento-No comercial-Compartir igual

ajuntaments costaners o de ràpid creixement. La pressió de l'opinió pública va portar al president del govern, Rodríguez Zapatero, a revitalitzar la fiscalia anticorrupció amb la conseqüent imputació d'un nombre creixent de càrrecs públics. No obstant això, la ràpida contracció de la contractació pública, unida al creixent endeutament de les administracions, ha augmentat la pressió sobre els recursos, deslligant tota mena de lluites distributives. La llei de silenci, i amb aquesta la pau dins de les aliances polítiques i empresarials, s'ha trencat en forma d'un flux continu de filtracions públiques sobre corrupció, malversació de fons, finançament il·legal de partits i nepotisme. Els expedients de corrupció han escalat ràpidament en la jerarquia del poder polític per colpejar sobre la cúpula del PP de Madrid (trama Gürtel), del PP de València (cas Fabra i Monzó entre d'altres), de CiU a Catalunya (cas Millet), del sindicat UGT a Andalusia… la cadena d'imputacions arribar a la fi de 2012 a la pròpia direcció nacional del PP, quan es va saber que el seu tresorer, Luís Bárcenas, prèviament imputat, havia estat pagant sobresous als principals dirigents del partit, inclòs el mateix Mariano Rajoy, amb diners procedents de les grans constructores del país. El *mani pulite* a Espanya ha afectat pràcticament tots els partits amb responsabilitats de govern, i aquest s'ha convertit en el principal element del descrèdit del règim.

Segons un camí no excessivament original, la crisi econòmica s'ha convertit així en crisi política; i aquesta ha avançat a una velocitat prodigiosa si es compara amb els anys previs, erosionant la legitimitat dels arranjaments de la Transició espanyola, així com el model econòmic inscrit i dependent de l'encaix europeu. La crisi d'autoritat de l'Estat va tocar fons segurament el 19 de juliol de 2012, quan la convocatòria d'una gran manifestació de funcionaris a Madrid, en protesta per les retallades de sou, es va acompanyar de l'autosabotatge de les unitats mòbils dels antiavalots que van aparéixer amb les rodes rebentades. Des d'aquest estiu, la participació dels cossos de policia, així com dels bombers i d'altres empleats públics en les manifestacions de protesta ha estat recurrent. Aquest marc complex de factors i d'agents implicats explica que la crisi política haja penetrat bastant més enllà de les capes superficials.

Hi ha, però, un últim element que requereix una mica més d'atenció en tant que mostra la fallida del bloc social que durant dècades va permetre mantenir tan alts graus de consens. L'explicació està de nou en el 15M, concretament en el perfil dels seus protagonistes. En gairebé tots als anàlisis de la composició social del moviment s'apunta un element comú: correspon amb un adult jove, moltes vegades amb estudis universitaris, en atur o amb feines precàries, que quan treballa en

Licencia Creative Commons Reconocimiento-No comercial-Compartir igual

massa ocasions ho fa en ocupacions que no tenen relació amb la seua formació. Tot sembla apuntar que el factor que va permetre la ràpida irradiació de la protesta i també la simpatia de la majoria de la població, resideix en un vell element de la societat de classes, tot i que aquesta no es reconega com a tal. Els xics i xiques de les places eren fonamentalment els fills de la classe mitjana que durant dècades han servit de suport social i cultural dels arranjaments de la Transició. En aquest sentit, el bloqueig dels principals mitjans de comunicació i de la classe política a l'hora tant d'entendre el moviment com de poder absorbir-lo o reprimir-lo, descansa precisament en què aquest no s'ha produït en la perifèria de la formació social espanyola, sinó en el seu mateix centre. El seu protagonista: una generació nascuda en les dècades de 1970 i 1980, beneficiària de la democratització de la Universitat, que s'ha preparat per renovar els quadres polítics i professionals del país, però les expectatives professionals s'han vist sistemàticament truncades. Durant les últimes dues dècades, Espanya ha aconseguit liderar els rànquings europeus de temporalitat laboral, atur juvenil i edat d'emancipació. Prop de trenta anys porta a un jove espanyol anar-se'n de la llar familiar. La marginació laboral i professional correspon amb una mena de prolongació de l'estadi liminar de la joventut.

Des de 2008, en efecte, la fallida de les crosses financeres de la classe mitjana ha descobert per fi la fragilitat dels seus suports: la devaluació dels títols universitaris, l'erosió de l'ocupació professional sotmés a subcontractació i la devaluació de l'ocupació pública. Per a aquests segments socials, la crisi ha estat una seriosa advertència que la seua reproducció ja no està garantida. Per a la resta de la població implica un enfonsament encara més gran en la vulnerabilitat. La politització d'una classe mitjana desclassada i relativament jove no deixa d'apuntar, però, a la possibilitat d'aliances socials abans imprevistes.

La possibilitat d'una nova constituent

A pocs dies de les eleccions europees, un dels consellers de la principal empresa de gas del país, comentava: «Si el país ho necessita veuria amb bons ulls una gran coalició de govern: un Executiu del PP recolzat pel PSOE, o al revés». La declaració no hagués tingut més impacte si no fos perquè es tractava de Felipe González, el mateix que va sostenir tota la seua carrera política sobre l'oposició a la dreta popular postfranquista. Els vents d'una Große Koalition han començat a batre les finestres del bipartidisme espanyol. La necessitat d'aventurar-se en la reforma –que necessàriament tocarà la Constitució– ve imposada cada vegada més per la ràpida

Licencia Creative Commons Reconocimiento-No comercial-Compartir igual

descomposició del sistema de partits.

Fins ara, però, si el govern de Mariano Rajoy ha destacat en alguna cosa és per les seues absències. La identificació de tota exposició amb desgast electoral, l'ha portat a reduir les aparicions públiques al mínim imprescindible. Conscient que el cost principal l'està pagant el PSOE, s'ha limitat a complir amb les reformes que li exigia la Comissió Europea així com a fer recurrents referències al seu electorat més conservador, com el nou projecte de llei que limita el dret a l'avortament. Cercar resguard i esperar que la tempesta escampe sembla ser la màxima del president. Però aquesta no pot ser una opció permanent: la reforma –com en els anys setanta– sembla una exigència imposada per la conjuntura.

L'abdicació del rei i la posterior coronació de Felip VI, un acte gairebé burocràtic en què l'aparat i la pompa règia s'han vist ràpidament subordinats a la urgència, ha marcat el primer punt de la reforma institucional acordada pels dos grans partits. El segon sembla passar per un nou arranjament amb Catalunya que integre de nou a les elits del nord-est al conjunt de l'Estat. El tercer serà, probablement, alguna forma de referèndum o plebiscit sobre el nou text constitucional que haurà de venir avalat per una àmplia majoria parlamentària. En aquest terreny, el PSOE sembla haver estat el primer a reaccionar. Durant el mes de juliol, la convocatòria d'unes inusuals primàries, va donar la direcció del partit al jove líder Pedro Sánchez. Encara que dels tres candidats que es presentaven aquest era clarament l'«opció del partit», tant en el seu estil com en la seua retòrica es presenta com una opció de regeneració interna que pren nota de molts dels elements de crítica del 15M. El seu declarat federalisme i la seua declarada aposta per la «regeneració democràtica» així ho confirmen.

La finestra d'oportunitat del que ja es coneix com a Segona Transició està, però, encastada en el manteniment de les expectatives de recuperació. L'economia del país ha reaccionat segons s'esperava quan es va aixecar el peu de la pressió financera relaxant els costos de l'endeutament. L'anunci de Draghi que el gruix de l'ajust bancari s'ha resolt, ha aproximat el BCE a complir amb les funcions tradicionals d'un Banc Central: noves rebaixes de tipus d'interés i compra de bons de deute públic. Així mateix, la deflació salarial ha tornat la competitivitat i la capacitat a la principal indústria del país després de la promoció immobiliària: el turisme. Des de mitja de 2013 s'ha detectat una clara eixida de la zona de recessió.

El problema, però, és que aquest creixement no arriba a crear ocupació en una economia que acumula sis milions d'aturats, un de cada quatre actius. D'altra

Licencia Creative Commons Reconocimiento-No comercial-Compartir igual

banda, la pressió d'un deute públic, que el 2014 superarà el 100% del PIB –set anys abans no arribava al 40%–, no deixarà molt de marge a les polítiques de tall expansionista. Tot apunta, per tant, al fet que les retallades sobre la despesa pública, les privatitzacions i el desmuntatge gradual del paupèrrim sistema de benestar espanyol seran la norma en els propers anys.

Hi ha en aquest context alguna possibilitat que la desafecció institucional d'una part creixent de la població es dissolga en una improbable recuperació econòmica? El tractament de xoc que les finances europees han aplicat sobre el continent ha tingut uns impactes que disten de ser temporals. Per a Espanya ha suposat la dissipació del miratge europeu com a horitzó civilitzador. La Unió Europea ha aparegut descarnada com un esquelet institucional plegat als interessos financers. D'una manera encara més profunda, ha mostrat les fractures en el bloc central de la formació social espanyola, les seues classes mitjanes, sostingudes fins fa ben poc pel palanquejament immobiliari i l'accés al crèdit. Es tracta, sembla, d'alguna cosa més que una esgarrapada.

Cenyits a una forma tan estreta com per no eixir-se del balanceig entre una modesta recuperació econòmica i l'estancament a llarg termini, els resultats de les eleccions europees de maig de 2014 tenen una lectura encara incerta però que apunta tant a la desafecció institucional com a la recerca d'alternatives polítiques. En clau exclusivament domèstica, les eleccions han mostrat un creixent atipament amb el règim. I d'una manera que encara és més difícil de calibrar, han començat a resoldre l'enigma de quina podria ser la traducció política del 15M. La primera opció electoral, que d'una forma consistent ha representat l'onada de mobilitzacions socials desplegada des de 2011, Podemos, ha obtingut el 8% dels vots, gairebé el mateix que la tradicional formació progressista (Esquerra Unida), hereva del PCE. Les enquestes realitzades des de llavors hi atorguen un fort creixement, amb uns resultats que a partir de maig van saltar al 15% i que amb l'escalada d'escàndols de corrupció de la tardor han posat a Podemos en una forquilla que se situa ja al voltant del 20- 22% en els escenaris més pessimistes i el 26-28% en els més optimistes.

La progressió de Podemos, catapultada en bona mesura per la senzillesa del seu discurs dirigit contra la corrupció, la classe política (la «casta» en el seu particular argot) i el règim de la Transició, no ha estat passada per alt per l'establishment polític i mediàtic. La seua presentació com a alternativa al règim ha generat un petit moviment sísmic amb efectes a diferents escales.

Licencia Creative Commons Reconocimiento-No comercial-Compartir igual

Si bé és massa prompte per preveure quin serà el seu impacte a mitjà termini, l'originalitat de Podemos sembla residir en què no es tracta d'una formació esquerrana tradicional. El seu nom, similar al «yes, we can» d'Obama, es deu a la principal consigna del moviment contra els desnonaments, «Sí que es pot». Els protagonistes i l'escenografia d'aquesta formació, el pressupost de campanya ha estat ridículament baix (110.000 euros), són una representació gairebé exacta del desplaçament del protagonisme social, i ara també polític, del país. Tant Pablo Iglesias, líder públic de la formació, com bona part dels seus companys són professors universitaris sotmesos a la precarietat laboral imposada, abans del diktat d'austeritat, per les polítiques de desmantellament de la Universitat pública. La iniciativa de crear aquesta formació, durant la tardor de 2013, va procedir de les associacions de l'esquerra universitària en les que aquests participaven. Un altre element important és que la construcció del lideratge de Pablo Iglesias es va aixecar inicialment a través dels programes de tertúlia política emesos per Internet que ell mateix moderava i la difusió es va produir fonamentalment a través de les xarxes socials, és a dir, al marge dels grans grups de comunicació i en el mateix terreny de construcció de noves esferes públiques que va servir a l'esclat i posterior desenvolupament del moviment 15M. Només un cop consolidada la seua posició en aquesta parcel·la dels new media, els líders de Podemos van poder saltar als mitjans convencionals.

No obstant això, potser l'aspecte més original de Podemos resideix en la seua pròpia hipòtesi d'inspiració «populista». Aquesta arranca d'una lectura de la crisi política espanyola en què la tendència a la descomposició del règim impresa per la irrupció del 15M i la creixent erosió de la seua legitimitat, es constatava en la total absència de palanques electorals adequades. Com s'ha vist, el PSOE és part principal de la pròpia estructura de poder polític al país i Esquerra Unida és també percebuda, tant per raons generacionals com d'estil polític, com un element integrant del règim. Per als promotors de Podemos, l'exploració d'aquest buit electoral que obria la crisi s'havia articular a partir d'una retòrica que expressara no tant els valors tradicionals de l'esquerra, com els elements posats en joc pel 15M: el rebuig de la classe política i del bipartidisme, la reivindicació democràtica i un programa social d'eixida de la crisi.

Finalment i d'una manera que es pot endevinar per la reivindicació del terme «populisme», la hipòtesi Podemos s'ha alimentat principalment de la recent experiència llatinoamericana. Tant per raons culturals com pel fet que molts dels líders de la formació han treballat a la regió com a consultors d'aquests governs, el

Licencia Creative Commons Reconocimiento-No comercial-Compartir igual

coneixement de les constituents de l'Equador, Bolívia i Veneçuela ha dibuixat, d'acord amb una imaginació excessivament cenyida a la politologia –les figures més representatives del grup són politòlegs–, una trajectòria possible també per a Espanya. De fet, molts dels aspectes de l'estil de Podemos han tractat de reproduir els elements més reeixits del laboratori llatinoamericà: la recerca d'una contínua presència mediàtica, la construcció de lideratges forts, una retòrica basada en la repetició insistent de missatges que ja han estat socialitzats en la població pels moviments socials. Fins i tot la seua forma d'organització, basada en la constitució d'assemblees «populars» s'ha articulat sota el mateix nom del chavismo, «cercles».

No obstant això, com tot fenomen emergent en el marc d'una situació de crisi perllongada, Podemos no deixa de ser un procés complex i contradictori. La creació de prop de mil cercles, que s'estenen fins gairebé l'últim racó del país en només sis mesos, ha traslladat dins de la formació, l'experiència assembleària que es va organitzar després de les acampades del 15M. D'una forma més madura que en les seues primeres formulacions, la consolidació d'aquest nou espai polític està intentant assajar el que podrien ser futurs experiments de canvi institucional. La irrupció de Podemos s'ha acompanyat també d'altres processos polítics que semblen apuntar a les eleccions municipals de maig de 2015 com a espai d'intervenció; plataformes «ciutadanes» participades pels moviments socials i les agrupacions d'esquerra en procés de reconversió. Aquestes ja han trobat el seu propi cap en el lideratge mediàtic de la portaveu del moviment contra els desnonaments, Ada Colau, ara convertida en promotora d'una candidatura a l'ajuntament de Barcelona.

En gran mesura en resposta a aquesta complexitat, l'organització interna de Podemos ha experimentat un ràpid procés de verticalització i creixent burocratització, típicament associat als partits polítics majoritaris, que tendeix a liquidar la riquesa de l'ecosistema de moviments post-15M que el va alimentar en un principi. Dins d'un context complex i heterogeni, entre el 15 de setembre i el 15 de novembre, es va celebrar l'assemblea constituent de Podemos. A través de mecanismes de vot digital d'inscripció lliure, però per mitjà de mecanismes de vot aprovatori, la nova executiva de Podemos ha quedat constituïda de forma monocolor pels cercles pròxims al grup promotor, alhora que Pablo Iglesias era encimbellat per aclaparadora majoria a la condició de secretari general. El mateix sistema s'ha aplicat també als òrgans de direcció local (ajuntaments i comunitats autònomes) amb resultats menys clars. Siga com siga, la nova organització del partit s'assembla cada vegada més a la de les organitzacions polítiques

Licencia Creative Commons Reconocimiento-No comercial-Compartir igual

convencionals, el que inevitablement fa dels cercles meres comparses electorals a manera de main-de-ouvre de les campanyes.

A cavall també del creixement sostingut en les enquestes electorals –no oblidem que Podemos depén fonamentalment de l'efecte performatiu d'aquestes– el discurs dels seus portaveus ha anat virant en una direcció de creixent moderació. Si durant la campanya a les europees, el discurs de Pablo Iglesias va ser fonamentalment de "ruptura", el que incloïa una clara apel·lació a un procés constituent i l'impagament del deute, en els últims mesos aquests missatges, sense desaparéixer, han estat progressivament desplaçats per altres més propis del «centre esquerra»: polítiques d'ocupació, negociació del deute, reformes parcials. La nova orientació s'explica en els termes de la seua direcció com la necessitat d'ocupar la «centralitat social», el que paradoxalment implica a la vegada renovar i desviar el record de vot i l'hegemonia cultural del PSOE a la democràcia espanyola. Es tracta de moviments congruents amb la condició del nucli executiu i estratègic de la direcció (dominat per politòlegs) i amb una estratègia específicament dissenyada per conquerir la majoria electoral en un únic assalt. En aquest terreny, la virtut del discurs no descansa en la seua capacitat d'articular un projecte polític consistent, com en els seus efectes, de nou performatius, en termes electorals.

Sens dubte, no són poques les debilitats d'una hipòtesi, que renuncia a construir una organització democràtica i que fet i fet tendeix a descansar sobre aquest «terreny aparentment de ningú» que són els grans mitjans de comunicació. Encara en cas d'èxit electoral, cal suposar les enormes dificultats que Podemos haurà de superar per impulsar un projecte de canvi polític, sense suports socials extensos i clarament mobilitzats. La possibilitat òbvia d'absorció o d'integració d'un partit aixecat amb semblants vímets resulten evidents, i en aquest sentit sembla que estan treballant durant els últims mesos sectors del PSOE, favorables a una possible aliança de govern, i del pull mediàtic Prisa, que ha anat incloent en el diari El País, al costat d'articles crítics, d'altres firmes més favorables.

A l'espera de les eleccions municipals i autonòmiques de maig de 2015 i les generals de novembre d'aquest mateix any, el corriment de terres lligat a la successió de noves formacions partidàries, aliances polítiques i bruscos canvis de les expectatives electorals seran segurament la tònica dominant. Siga com siga, sembla que la línia de tendència de la crisi espanyola apunta cap a una reforma constitucional, ni que siga per donar solució al problema català. Queda per determinar si aquesta caurà més aviat del costat de la regeneració del règim o d'una encara indefinida aliança liderada per les noves forces polítiques. Per a

Licencia Creative Commons Reconocimiento-No comercial-Compartir igual

aquestes últimes, l'oportunitat depén de la capacitat de galvanitzar darrere d'aquest projecte a una part creixent de l'electorat, alhora que desplacen la posició d'IU i d'un PSOE cada vegada més desgastat.

La correlació de forces que podria inclinar la balança en un sentit progressiu i d'aprofundiment democràtic es complica més pel complex puzle territorial espanyol. En el punt més crític, Catalunya, i encara amb un cert retard, Podemos finalment ha irromput en les enquestes amb una posició gens menyspreable, que hi sembla consolidar per sobre del PSC i en disputa amb CiU i ERC. En absència de majories suficients, també aquí l'acció de Podemos hauria de coalitzar-se amb els nacionalistes d'esquerra per forçar un desbloqueig de la reforma constitucional, més quan a Catalunya ha estat l'embrió d'una altra força de futur: Ciutadans/Ciudadanos. Aquesta formació creada el 2006 per un grup d'intel·lectuals catalans antinacionalistes i liderada pel jove Albert Rivera s'ha consolidat en els darrers anys, fins al punt d'esdevenir una força política a nivell d'Estat. Amb una apel·lació específica a les classes mitjanes (a la seua crisi) i un projecte de moderació i regeneració democràtica aspira a convertir-se en el nou centre dreta, en competència amb part de l'electorat del Partit Popular. La seua defensa d'un nacionalisme "constitucionalista espanyol", enfront dels nacionalismes bascos i català, semblen projectar-la també com una opció possible de reemplaçament polític.

També al País Basc i Navarra, Podemos finalment ha aparegut com una força política rellevant, que en algunes enquestes l'acosten en resultats a l'històric PNB, alhora que s'estavella el també històric socialisme basc. També aquí també resultarà difícil esquivar el suport del nacionalisme d'esquerra, principalment de Bildu (hereu d'HB), en el cas que es vulga buscar una solució progressiva a la democràcia espanyola. Les contradiccions per a Podemos són en aquest terreny les mateixes que a Catalunya, en tant que els possibles acords amb els nacionalistes d'esquerra no es podran efectuar abans de les eleccions, almenys si no es vol pagar un alt cost polític a la resta del país. De fet, el record d'ETA, recurs àmpliament utilitzat en la política espanyola i en la legitimació constitucional en els últims trenta anys, ha estat emprat recurrentment com a crítica a Podemos, i en general als nous moviments nascuts al 15M. Encara que desgastat segueix sent un element nuclear de la política espanyola.

Sent un "producte" sobretot madrileny, protagonitzat per una classe mitjana en descomposició, o si es prefereix per aquest segment juvenil professional precaritzat, un dels efectes polítics més sorprenents de Podemos és la seua

Licencia Creative Commons Reconocimiento-No comercial-Compartir igual

transversalitat social i territorial, congruent amb la seua definició populista. Podemos no només ha aconseguit tenir un lloc protagonista en territoris difícils com Catalunya i el País Basc, i també a Galícia, sinó en les regions de major tradició industrial com Astúries o de projecció econòmica més recent, com Aragó. En ambdues comunitats autònomes, amb una sòlida trajectòria de governs locals d'esquerra, molt erosionats però per la nova situació de crisi i el clàssic quadre de xarxes clientelars i corrupció, Podemos ha irromput com a possible primera força. Menys recorregut sembla tenir en els comunitats, on els talls d'edat i la relació població urbana/rural, són menys favorables a Podemos. És el cas de l'Espanya interior, de majoria rural i molt envellida, com Castella i Lleó, o també, però per altres motius, d'Andalusia. Amb prop de 8,5 milions d'habitants, Andalusia és la primera comunitat autònoma per grandària de població i sembla que també el punt de resistència electoral del PSOE, principalment gràcies a les seues majories en les poblacions mitjanes que esquitxen el camp del Guadalquivir i el Genil, centres del que va ser el proletariat rural andalús.

De totes maneres, l'element determinant d'aquesta disjuntiva, està sens dubte en la profunditat del sòl a la descomposició del règim, o el que és el mateix, en la seua capacitat de regeneració. Si es prefereixen els termes gramscians, l'art de l'endevinació política resideix avui a esbrinar quin serà el moment en què l'actual guerra de moviments passe a la fase més controlable de la guerra de posicions pròpia de les «situacions normals» i dels Estats amb una societat civil desenvolupada. A aquests efectes convé recordar que encara tot i la deslegitimació del sistema de partits espanyol, tant els aparells d'Estat, com la posició de les elits econòmiques i dels seus aliats europeus estan bàsicament intactes. Siga quina siga l'evolució i el resultat d'aquesta constituent, i igual que ha succeït a Grècia amb el creixement electoral d'Syriza, les conseqüències de ben segur no quedaran cenyides al laberint espanyol.

Licencia Creative Commons Reconocimiento-No comercial-Compartir igual